

„SÖTÉT“ BŰNÖK

A RENDŐRI SZERVEZET és a bűncselekmények elkövetői között állandó harc folyik. Míg a közbiztonság felett öröködők mind célravezetőbb intézkedéseket keresnek a bűncselekmények megelőzésére és a bűnözők felkutatására, addig ez utóbbiak éppen oly igyekezettel kutatnak a bűnözésnek oly lehetőségei után, amelyek az üldözésnek legújabb módszereit is ellensúlyozni képesek. Legritkább ugyanis az a bűncselekmény, amelynél a tettes nem gondol arra, hogy a felfedeztetés veszélyeit tőle lehetőleg elhárítsa. A rendőri szervezet tökéletlenségét vagy a bűnözésnek aggályos elharapódzását jelenti ezért a forgalmas utcákon, a nyilvánosság szeme előtt végrehajtott bűncselekmények (amerikai bankrablások, stb.). A személy és vagyon ellen intézett támadásoknál azonban elsősorban is a közvetlenül érdekelt személyek ellenkezésével, mint a tettenérés legfőbb veszélyével kell számolnia a bűnözőnek. Ennek az akadálnak leküzdése végett keresi azt az időpontot, amikor a védekező figyelem a leggyengébb, az üldözés, valamint a kár és okozójának felismerése is a legnehezebb. Ez az időpont az esti sötétség beálltával veszi kezdetét és csak virradat után szűnik meg. A közbiztonság kezdetleges állapotában életveszélyben forgott, aki éjjel az utakat járta. Útonálló garázdálkodása ma már csak ritkán fordul elő, de kevésbé sikerült csökkenteni az éj leple alatt a polgárok vagyona ellen intézett támadásokat. Sőt — főleg a vidéki környezetben — nem ritkán használják fel a sötétséget a személyes bosszú fűtötte leszámolásokra is. (A korcsmai verekedések megkezdése előtt leverik a lámpát.)

Bűncselekmények elkövetését két tényező mozdíthatja elő. Az egyik az elkövetés akadálytalan lehetőségei, a másik a megtorlás erőtlensége, amely nélkülözi a visszatartó hatást. Az éjjeli órák főként rablások, lopások, de még egyéb vagyont és egészséget károsító cselekmények elkövetésére is alkalmasak. Az elnéptelenedett üzleti városrészek, a záraik biztonságában bízva nyugodtan pihenő emberek oly zsákmányra adnak lehetőséget, amely az

eltulajdonítási ösztönt felkelti és szüntelenül ébren is tartja. E lehetőség csábító hatását ellensúlyoznia kell a büntetőtörvénynek a megtorlás fokozásával. A vagyon ellen elkövetett támadásoknak tehát súlyosabb következményekkel kell járnia a tettesre, ha ilyet éjjel hajt végre. Csak így fokozott büntetés lehet alkalmas arra, hogy a cselekmény várható következményeit rendszerint alaposan ismerő bűnözőt eltérítse a terveinek kedvező lehetőségek kihasználásától.

Egy másik időpont, amely ugyan független a napszaktól, de éppen oly kedvező környezetet teremt vagyon elleni bűncselekmények elkövetéséhez: a közveszély ideje. Tűzvész, vízáradás, ellenséges támadás idején, színhelyén a vagyontárgyak rendszerint védtelenné válnak. Amikor életünk forog veszélyben, vagyontárgyaink elvesztik megszokott jelentőségüket és védelmükre csak kevés gondot fordíthatunk. Közveszély idején vagyonnunk — mint a francia törvényhozó kifejti — a köztisztesség védelmére van bízva. A hirtelenül fellépő esemény okozta zavar, a menekülésben megszakadt őrizet tehát ugyancsak rendkívül kedvező lehetőséget nyújt bűncselekmények észrevétlen elkövetésére, különösen pedig felügyelet nélkül maradt vagyontárgyak eltulajdonítására. E lehetőség kihasználásától ismét a megtorlás fokozott súlyának kell visszatartania az emberi szolidaritás megsértésére vállalkozókat. A súlyosabb büntetésnek a törvényhozó által való megállapítása a veszélyes idők kihasználói számára nagyobb kockázatot is jelent, másrészt meg arányban áll az ily események alkalmával megmutatókozó elvetemültséggel is. A személy ellen intézett támadásokkal szemben is védtelenebbek vagyunk a támadás felismerését és elhárítását nehezítő sötétségben. A menekülő tettes eltűnik az éjben üldözői elől.

Csaknem minden állam büntetőkódexében megtaláljuk ezért azokat a rendelkezéseket, amelyek fokozott büntetéseket szabnak azokra, akik éjjel, vagy közveszély idején rablást, lopást követnek el. Az éjjeli betörőt (burglar) Anglia már a XV. században a legsúlyosabb büntetéssel sújtja, sőt oly bírói határozatokra is találunk, amelyek szerint az üy merénylőt a megtámadott ház lakója büntetlenül megölheti. Az önvédelemnek későbbi korlátozása mellett az otthon törvényes védelmét még tökéletesebben biztosítják. Életfogytiglan tartható kényszermunkával büntetik azt, aki éjjel más házába betör, azzal a szándékkal, hogy ott valamilyen büntetett kövessen el. E súlyos büntetés éri tehát már azt is, akinél az éj jeli betöréssel kapcsolatban ily cselekmény elkövetésének csak szándéka is bizonyítható. De a legújabb törvény még ennél is tovább megy és a betörővel egyenlő elbánás alá vonja azokat, akiket éjjel, felfegyverkezve megtalálnak, ha bizonyítást nyer, hogy valamely magánépületbe való betörésre készültek. Kijár e súlyos büntetés még azoknak is, akiket, ugyancsak éjjel, betörőszerszámok birtokában vagy „befekettített arccal“ magukat felismerhetlenné téve, elfognak. Súlyos büntetést szab a Code Pénal is azokra, akik estétől reggelig terjedő időben idegen házba besurranva, lopásokat követnek el, vagy általában oly vagyontárgyat tulajdonítanak el (csoportosan őrzött állatok), amelyeknek a sötétség beállta utáni állandó szemmel tartása alig lehetséges. Nem sorolhatjuk fel mindazokat a törvényeket, amelyek a sötétség kihasználásával való bűnözést fokozott büntetések kilátásba helyezésével kívánják visszaszorítani, csupán összefoglalóan utalunk arra, hogy a thüringiai büntető-törvénykönyvtől egészen az új kínai törvényekig megjelöljük ezeket a szabályokat. De találunk oly rendelkezéseket is, amelyek nem csudán az éjjeli betörőket, hanem más bűntevőket (gyűjtogatókat, tengeri hajók útirányának szándékos megtevesztőit) is lényegesen súlyosabban büntetik, ha a cselekményt a sötétség beállta után követik el. A magyar büntetőtörvény ugyan nem tartalmaz kifejezett rendelkezést a vagyon ellen éjjel intézett támadás fokozott büntetéséről, — ilyet csak a magánlaksértésnél találunk — azonban a felsőbbirósági gyakorlat következetesen érvényesíti azt az elvet, hogy személy és vagyon ellen irányuló bűncselekménynek éjjeli sötétségben való elkövetését nyomatékosan súlyosító körülményként kell figyelembe venni.

Csupán abban különböznek ezek a törvények, hogy melyek azok az órák, amelyek a bűnözésre súlyosabb következményeket vonnak maguk után? Nincs eltérés ugyanabból a szempontból, hogy a napvilág szünetelése az az ismérv, amely a súlyosabb elbánás feltétele. A sötétség pedig beáll, amikor a mindennapi teendők elvégzéséhez a természetes világítás már nem elegendő. Eltérést látunk azonban abban az irányban, hogy egyes államokban az estétől reggelig való elkövetés időtartamát naptárhoz alkalmazkodva szabályozták, míg más államokban, a helyi szokásokhoz alkalmazkodva, az éjjeli nyugalom rendszerinti idejét tekintik irányadónak, így jutott el az osztrák bíróság ahhoz a döntéséhez, hogy éjjeli mulatóhelyen, ahol az üzem, a forgalom csúcspontját éppen a késői órákban éri el, a sötétségben bűnözőkre szabott súlyos rendelkezések alkalmazása nem indokolt.

Hasonló megegyezést találunk a közveszélyt kihaló lopások elkövetői ellen hozott súlyosító rendelkezések tárgyában is, a különböző államok törvényeiben. Itt már a magyar büntetőkódex is különleges rendelkezést tartalmaz, de ezenfelül és más bűncselekményeknél (rablás, gyújtogatás) is állandóan érvényesül az a bírói elv, hogy a védekezést és mentést megnehezítő közveszély idején való elkövetés az átlagosnál keményebb megtorlást kíván.

Az ország fegyveres védelmét irányító hatóságok által megállapított légi veszély ideje egyesíti magában mindazokat a bűn elkövetését megkönnyítő tényezőket, amelyek az éjjeli órákkal és a közveszély idejével kapcsolatban megfontolást kívánnak. A repülőgépek által végrehajtott nagyméretű támadások eddig még túlnyomórésztben a sötétség beállta után következtek be. Másrészt pedig a tapasztalat mutatja, hogy már a légi riadó is elegendő ahhoz, hogy a közvetlenül fenyegető közveszély érzését a közönségben felkeltse és így felidézze azt a lelkiállapotot is, amelyben vagyunk védelméről megfeledkezve minden gondoskodásunk a magunk és hozzátartozóink életbiztonságának az ellenséges támadással szemben lehető megóvására irányul. Nem gondolhatunk ilyenkor arra sem, hogy akadhatnak személyes ellenségeink is, akik a veszélynek ezt az idejét választják, hogy életünkre törjenek.

Nem kétséges ezek után, hogy a hatóság által rendelt légoltalmi első-tétítés ideje alatt elkövetett személy és vagyon elleni bűncselekmények már a korábbi törvények által követett elvek alapján is fokozott megtorlást érdemelnek. Ne feledjük azonban, hogy a nappali világosságot természet-szerűleg felváltó esti sötétség nagyban különbözik a kötelezően és legszigorúbban végrehajtandó „első-tétítéstör.. Gondoljunk arra is, hogy az országos veszélyt percekben belül felidéző, következményeiben kiszámíthatlan légi támadás hatása messze meghaladja azt a hatást, amelyre a törvény a rendszerint kisebb területre korlátozott veszélyes állapot meghatározásánál gondolt. Végül nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt sem, hogy a légoltalmi rendelkezések éppen az általános életvédelmi szempontok érdekében oly magatartásra köteleznek, amelyek vagyontárgyainknak a rendkívüli helyzethez mért védelmében akadályoznak, ezeket az állandó őrizet alól kivonják. Amikor a légiriadó alatt lakásunkat a sötétségben bezárás nélkül el kell hagynunk, amikor a földszintes ház lakója ablakát kitarja, hogy a pincében megbújva várja meg a támadás elmúltát, különösen az idegen tulajdonra áhítozók számára oly csábító alkalom nyílik, amely hatásának megfelelő büntetéssel való ellensúlyozására semmilyen korábbi törvényhozó nem gondolhatott. Az új helyzettel szemben ezért ehhez alkalmazkodó védelmi intézkedésekről kellett a törvényhozónak gondoskodnia. A megoldáshoz pedig külföldi példa követésével és már meglévő jogszabályunk nyújtotta lehetőség felhasználásával jutott el a kormány.

Németországban már a háború első napjaiban hatályba lépett a nép ellenségei ellen hozott kormányrendelet (Vo. gegen Volksschädlinge), amely különösen súlyos esetekben halálal bünteti azt, aki a légi

veszély elhárítására tett rendelkezések kihasználásával az élet, testi épség vagy a tulajdon ellen büntettet követ el. E rendelkezés világosan mutatja, hogy a háborús idők e bűnözőinek kipusztítása végett függetlenítték magukat a közönséges időkben érvényes büntetőszabályoktól és a büntetések adagolásánál érvényesített általános rendszertől.

A büntetőtörvényeink keletkezése idejében előreláthatatlan körülményekhez alkalmazkodik a magyar kormány is a normális viszonyokra szabott, a bűncselekmény tárgyi súlyához alkalmazkodó megtorlást rendszerünk elveinek félretételével. Három évvel ezelőtt alkotott honvédelmi törvényünk adja meg a lehetőséget ehhez a rendkívüli intézkedéshez. E törvény felhatalmazza a minisztériumot, hogy abban az esetben, ha az ország belső rendjének megóvása végett elrettentő példaadás szükséges, a rögtönbíráskodást rendelettel bármely bűncselekményre elrendelheti. A rögtönbíráskodásnak (statárium) az a legfőbb jelentősége, hogy a bűnösnek talált tettes ellen — ha az a huszadik életévét betöltötte — halálbüntetést kell kiszabni. Több a közbiztonságra és a közrendre különösen veszélyes deliktumra már a velünk szomszédos államok háborújának megkezdése után elrendelte kormányunk a rögtönbíráskodást. A rendelkezés kiterjesztésére pedig az elmúlt év tavaszán került sor, amikor kitűnt, hogy ellenséges tárnadás lehetőségével nekünk is számolni kell. A kiterjesztő rendelet hozta meg azt az újítást, hogy légvédelmi készültséggel kapcsolatos elsötétítés, úgyszintén a légi riadó alatt elkövetett gyilkosság, szándékos emberölés, súlyos testi sértés, továbbá rablás és lopás rögtönbíráskodás alá tartozik. E rendelkezés súlyát növeli még az is, hogy halálbüntetés vár azokra is, akik e cselekmények valamelyikét csak meg is kísérik, összevetve mármost a magyar rendelkezést a német jogszabállyal, láthatjuk, hogy kormányunk még az utóbbinál is könyörtelenebb eszközzel kíván a személy-és vagyonbiztonság merénylői ellen fellépni. A legsúlyosabb büntetés alkalmazásának egyetlen feltétele, hogy azt elsötétítés idején, vagy akár nappal is, de riadó tartama alatt kövessék el. Nem szükséges tehát, hogy a bűnöző kihasználja az ezen idő alatt kínálkozó különös lehetőségeket. Életével fizet akkor is, ha oly bűncselekményt követ el, amelyet más alkalommal éppen oly könnyen elkövethetett volna. A falusi éjszaka sötétsége alig különbözik a légvédelmi elsötétítéstől, a világosság hiánya tehát ily helyeken készültség alatt sem kisebb. És mégis halállal kell büntetni azt a verekedőt, aki itt késszúrással húsz napon túl gyógyuló testi sértést okoz, holott egyébként háromévi börtönnél súlyosabb büntetést nem kaphatott volna. Világosan kitűnik ebből a rendkívüli időkre szabott rendelkezés természete és célja. A statáriális rendelet minden igénybevehető törvényes eszközzel megóvni kívánja a légitámadások veszélyének kitétt lakosságot az ország területéről kiinduló, belső támadással szemben. Ez az elhatározás csak a csekély jelentőségű bűncselekményeket illetően (kisebb testi sértés, vagyonrongálás) tesz kivételt, amelyek a közrend és nyugalom megingatására nem alkalmasak. De el kell ismernünk azt is, hogy a könyörtelen büntetés mellett általános erkölcsi okok is szólnak. A közönséges időkre szabott büntetésnél súlyosabb megtorlást kell alkalmazni azokkal szemben, akik háború idején nemcsak hogy fegyverrel nem szolgálják hazájukat, hanem biztonságos helyzetüket bűncselekmény elkövetésére használják fel. Egyéni elvetemültségüknek nagyobb fokáról is bizonyosságot tesznek az ily bűnözők. Tekintet nélkül ugyanis arra, hogy tervszerűen kihasználják-e az elsötétítés által nyújtott lehetőségeket, tudatában vannak, hogy ilyenkor könnyebb az elkövetés és a menekülés, tehát tudják azt is, hogy a háborús védelmi intézkedéseket betartó lakosság ellen támadnak. A gyávaság és lelkiismeretlenség tehát általános morális szempontból is fokozott megtorlást kíván. Végül

pedig, amikor a légvédelmi rendelkezések kölcsönös segélynyújtásra köteleznek (házak kapuit, óvóhelyeket bárki számára nyitva kell tartani riadó alatt), a személyi biztonságra ekként háramló veszélyeket a legerélyesebb eszközökkel kell a közhatalomnak csökkentenie. Fenn kell tartani a közbiztonság tudatát azokban, akiket magasabb érdekből tett rendelkezések gátolnak abban, hogy egyéni biztonságuk érdekében a megszokott óvintézkedéseket alkalmazhassák.

Még ezeknek a szempontoknak figyelembevétele mellett is zavarhat a bűncselekmények súlyáról és következményeiről meggyökeresedett felfogásunkban az, hogy halállal büntet a bíróság oly bűnözőket, akik közönséges időkből esetleg néhány havi büntetés árán szabadultak volna. A megtorlásban követett fokozatosság feladását láthatják abban, hogy életét veszik el attól, aki néhány napi megélhetés költségeit fedező tárgyakat lop el az elsötétítés alatt. Az ily aggályokat azonban le kell győzniök az állam rendjét és biztonságát óvó magasabb szempontoknak. A légvédelmi készültség által teremtett viszonyok közepette elkövetett rablás vagy betörés más természetű törvénysértéssé válik, mint a békés időkben elkövetett hasonló cselekmény. A személy vagy a tulajdon ellen intézett támadás ilyenkor túlhaladja az egyéni sérelem jelentőségét, az általános jogbiztonságot és annak tudatát ingatva meg. Az elsötétítés bűnözői nem csupán a háború nyújtotta bűnözési konjunktúra kihasználói, hanem a közönség személyi biztonságérzésének megdöntői. Helyesen utalnak a német bíróságok arra, hogy a légvédelmi elsötétítés az utcai forgalom lecsökkenésével és a rendőri őrszemélyzet sokfajta másirányú elfoglaltságával együtt a kevésbé lakott területeken „a személyi és vagyoni biztonság védtelenségének példanélküli állapotát” hozzák magukkal. Az ily körülmények között véghezvitt betöréses lopás más természetű, más kihatású, mint ha azt normális időkben követték volna el. A hatósági rendelkezések fonákságát bizonyítaná, a közönségben az ily rendelkezés iránt ellenszenvet, sőt engedetlenséget keltene fel, ha nem gondoskodnának minden eszközzel e rendelkezések által megkönnyített bűnözési lehetőségek lerombolásáról. Akit pedig a legsúlyosabb következmények sem tudnak eltéríteni a bűnözéstől, azt joggal minősíthetjük a közrend oly ellenségének, akivel szemben a megtorlás végső eszközét kell igénybe venni. Az elsötétítés bűnözői tehát kilépnek a büntetőtörvénykönyv által meghatározott átlagos keretből és a köz általános rendjének felforgatói sorába lépnek, amikor is cselekményük súlya független az adott esetben okozott kártól, vagy az esetleg csak megkísértett vagyonszerzés tárgyától.

Elkerülhetetlen, hogy a statáriális rendelkezés következetes végrehajtása során a könnyelműség és az oktalanság is a legsúlyosabb következményeket vonja maga után. Törvényünk a bűncselekmény elkövetésében megnyilvánuló gonoszságot az okozott kár, a sérelem nagysága szerint mérlegeli és bünteti. A kárra pénzértékben, a személyi sérelemre pedig gyógyulási időben kifejezett határokat állapított meg a törvényhozó, amelyek a súlyos cselekményeket, a büntetteket az enyhébbektől, a vétségektől elválasztják. Az elsötétítés idejére érvényes visszaretentő büntetés — amint már említettük — csak a büntettek elkövetőit éri. Az azonban, hogy a cselekmény eléri-e a büntettekre rögzített határt, gyakran csak a véletlentől függ. Aki az elsötétítés alatt a villanyoson utastársának erszényét ellopja, halálbüntetésnek néz elébe, ha a tárcában 220 pengő volt. De ha történetesen csak 195 pengő volt az erszényben, büntetése nem lehet több egyévi fogháznál. Ugyanez a helyzet a testi sértésnél. Ha a furkósbottal mért ütés 20 napon túl gyógyult, a sötétségben támadóra statárium vár. Ha azonban a megtámadottnak nagyobb ellenállású koponyacsontjain az ütés csak kisebb bajt okozott, csupán vétség róható terhére. A rögzített kár- és sérelemhatárok,

mint tisztán külső ismérvek a bűnöző foglalkozásnak kiemelkedő veszélypontjai (le risque du métier). E kockázat az elsötétítés idejére fatálisán felszökött.

Nem érdektelen ily jogszabályok mellett az sem, hogy milyen bűncselekmények azok, amelyekkel szemben a legsúlyosabb megtorlással való fenyegetés sem éri el nyomban a szükséges hatást. A kéthónapos légvédelmi készség túlságosan rövid idő ahhoz, hogy a bűnözési krónikából általános érvényű megállapításokra lehetőséget nyújtó statisztikai adatokat merítsünk. A rendelkezésünkre álló közleményekből mégis megállapíthatjuk, hogy az emberi élet ellen elkövetett bűncselekmények nem szaporodnak az elsötétítés hatása alatt. B cselekmények számbelileg egyébként is jelentéktelenek hazai kriminalitásunkban. (A fővárosban elkövetett összes bűncselekmények 1%-át sem érik el az ilyen bűnesetek.) Arról sincsen értesülésünk, hogy az egyébként nagyszámban elkövetett testi sértésekre az elsötétítés hatással lenne. Némi emelkedés észlelhető a rablásnál — különösen vidéken. Így azután főként a lopások foglalkoztatják a statáriális bíróságokat. A lopás tudvalevőleg az a bűncselekmény, amelynek elkövetésére a legtöbb az alkalom és amely a legközvetlenebb haszonnal kecsegtet. Magyarországon az összes feljelentések 25%-a történik lopás miatt és az összes elítéltek 20%-a tolvaj. Ahol pedig a bűnöző ösztön ennyire összpontosul, ott a legsúlyosabb büntetés visszaretentő hatása is csak hosszabb idő után következhet be.

Ha azt vizsgáljuk, hogy mi a magyarázata, hogy gyakran még csekélyebb értékű holmi megszerzése végett is minduntalan vállalják egyesek a halálbüntetés veszélyét, ismét csak a bűnözőnek általában megnyilvánuló, saját ügyében optimizmusra hajló mentalitása tűnik elénk. Mindegyik abban bízik, hogy ő eléggé ügyes ahhoz, hogy rajta ne érvék. Óvatosabb lesz póruljárt társainál. E gyámoltalan bizakodás tűnik ki még a statárium alá vontak védekezéséből is. Abban reménykednek, ha azzal védekeznek, hogy nem tudták, hogy a lopásnak most ily végzetes következménye van, vagy hogy az elsötétítési idő előtt vagy után követték el a cselekményt, majd csak megússzák a bajt. Nyilván hosszabb idő kell ahhoz is, hogy az ily védekezésnek a nyomozás pontos megállapításaival szemben való céltalansága a bűnözők világában köztudomásúvá váljon. Ez is egyik célja a kíméletet nem engedő rögtönbíráskodásnak.

Bármennyire szükségesnek látjuk is ezek után az elsötétítés bűnözőire szabott könyörtelen elbánást, éppen annyira óhajtandónak tartjuk, hogy ennek az intézkedésnek alkalmazására minél ritkábban legyen szükség.

AUER GYÖRGY